

Gondolatok a művészet befogadásának kérdéseiről, a „gondolati” és az „esztétikai” közlésvágyról, a modernségről és az aktualitásról

Tartalom és forma, értelem és érzelem...

A művészeti alkotások értelmezésének, értékelésének, befogadásának vannak örök, megválaszolhatatlan kérdései, melyek mégis, újra és újra fölmerülnek a közönség, legalább is annak értelmezési-értékelési kényszerrel megáldott, megvert egyedeinek gondolataiban. Ezekből kíséreltem meg összefoglalni néhányat az elmúlt év (illetve évad) színházi tapasztalatai alapján.

HIZSNYAN GÉZA

Az első kérdés (legalább is nálam) minden műlakotással kapcsolatban a „mi végre?”. Mi készítette az alkotó(ka)t, hogy művüket a közönség elé vigyék? Megfontolásra természetesen csak azok a „normális” esetek érdekesek, amelyek alkotóinak határozott művészi céljuk, „közlési” szándékuk van. A kommercialis célokból vagy a magamutogatási kényszerből létrehozott „produktumokkal” e helyen nem kívánok foglalkozni. „Művészi közlésvágy” esetén két alapvető indítást különböztethetünk meg: az egyiket „gondolatinak” a másikat „esztétikainak” nevezném. Az elsőnél a műalkotás valamiféle tartalmat, „mondanivalót”, „közlendőt” hordoz, kíván közvetíteni, ez az elképzelhető legsebésebb skáláról kerülhet ki,

Yasmina Reza Művészet című darabja, bármennyire igyekszik is azt a látszatot kelteni, azt sugallni a nézőnek, hogy súlyos művészi, értékrendi sőt művészetfilozófiai kérdésekről beszél, voltaképpen csak egy jól megírt, nagyszerű színészi alakításokra lehetőséget nyújtó, szórakoztató mű. Sok híres, nagynevű társulat esett abba a csapdába, hogy megkísérelte föltárni a darab nem létező mélységeit, s igencsak kétes értékű végeredményt produkált. Kassán ezzel szemben fölállalták, hogy az előadás a konzisztens színházi formáról szól. Három kiemelkedő, remekül összehangolt színészi teljesítményről, a színház formai, esztétikai, nem pedig gondolati részéről szól, maradéktalan élvezetet nyújtva mindazon nézőknek, akik nem szilárd előzetes elvárásokkal (prekonceptiókkal) ültek be a nézőterre.

A „gondolati közlendőre” épülő előadás példája Kassán Peter Weiss Marat/Sade-jának a színrevitele. Itt az alkotók egészen a napi politikai aktualizálásig elmentek, közvetlen környezetünk politikai szereplőit, eseményeit iktatva az előadásba, konkrét gondolati, sőt politikai közlendőt sugallva. Paradox módon számomra ennek a produkciónak a legfőbb értékei szintén a formai, esztétikai megoldásai voltak, de vitathatatlan, hogy sokakat megszólított a közvetlen politikai mondánivaló is. Ebből is látható, hogy a két „kategória” önmagában nem jelent értékítéletet, bár a színházban a közönség

Jelenet Peter Weiss Marat/Sade című darabjából, a kassai Thália Színház előadásában. Az alkotók egészen a napi politikai aktualizálásig elmentek, közvetlen környezetünk politikai szereplőit, eseményeit iktatva a produkcióba, konkrét gondolati, sőt politikai közlendőt sugallva. (Képarchívum)

diszharmonia) az, ami aktuális, „frissé” teszi az előadást a néző szemében. A „gondolati” produkcióknál az egyik lehetőség, hogy klasszikus szövegekből kísérel meg mára érvényes mondanivalót kifejtetni, bennük aktuális tartalmakat fölfedezni, vagy (ami általában problematikusabb végeredményhez vezet) beléjük illeszteni. Ilyen volt például a már említett kassai Marat/Sade. Máskor az alkotók a klasszikus szövegre hagyatkoznak, bízva benne, hogy „örök érvényű igazságokat” hordoz. Shakespeare-ről Jan Kott azt írta, nem szükséges aktualizálni, minden kor megtalálja benne önmagát. A komáromi III. Richárd például ezen az úton járt: alaposan kidolgozott színpadi formája mellett nem törekedett kiemelt gondolati „hangsúlyokra”, keresse meg a néző a számára érdekes, aktuális mondandót. Az előadás szakmai és közönségsikere azt bizonyítja, sokan megtalálták. A színház másik lehetősége, hogy olyan kortárs darabot választ, amelyik közvetlenül egy éppen aktuális (vagy annak vélt) kérdésről szól. Ilyen kísérlet volt Komáromban Tasnádi István Magyar zombijának a bemutatása.

E csapongó gondolatsor célja, értelme (ha lehet neki ilyet tulajdonítani) az lenne, hogy felhívja a figyelmet, mennyire különböző szempontok alapján nézhetünk egy színházi előadást, s mennyire fontos (lenne), hogy azt elfogulatlanul, hamis elvárások és előítéletek nélkül, az alkotók által fölállat

lehet filozófiai, társadalmi, erkölcsi, politikai... A másik esetben az alkotás lényege (és célja is) a forma, érzelmi hatások kelteése a befogadóban, pontosabban definiálható „üzenet” nélkül. A két kategória között persze folyamatos, szinte észrevétlen az átmenet, de akár csupán a kassai Thália Színház elmúlt évadából is hozható példa mindkét esetre.

egy része elvárja a mélyebb gondolati tartalmakat is.

A közönség esetében akkor van baj, ha a néző, akinek elvárásai nem teljesültek, nem képes elfogadni, hogy más volt az alkotói szándék, és nem képes értékelni az előadás meglévő, saját értékeit. A színház esetében az lehet az egyik fő probléma, ha a tartalmasnak, fontosnak vélt gondolati tartalmak

A III. Richárd a Jókai Színház múlt évadának legnagyobb szakmai és közönségsikere volt. Shakespeare-ről Jan Kott azt írta, nem szükséges aktualizálni, minden kor megtalálja benne önmagát. A komáromi előadás is ezen az úton járt: alaposan kidolgozott színpadi formája mellett nem törekedett kiemelt gondolati „hangsúlyokra”.

közlésére nem sikerül megfelelő színpadi formát találni, s ennek hiányát a mondanivaló fontosságával igyekszik indokolni (mentetegetni).

A másik sarkalatos pont a

modernség és aktualitás kérdése. Egy „esztetizáló”, nem közvetlen gondolati tartalmat hordozó előadásnál az aktualitás is nyilván csak a formai megoldásokat jelentheti, de mivel való-

ban új dolgok ma már csak különlegesen ritka alkalmakkor jelennek meg a színházban, inkább a produkció összhatása, a belső egyensúly, a harmónia (vagy éppen a jól alkalmazott

(vagy általunk nekik tulajdonított?) szándékok figyelembevételével kíséreljük meg befogadni, értelmezni, értékelni. Ne essünk saját előzetes elvárásaink, prekoncepcióink csapdájába, inkább keressük az alkotás belső koherenciáját, összhangját, tartalmi és formai részének egységét. Nyitott szívvel, értékekre éhesen ülünk be a színházi zsöllyébe. Minél gyakrabban!